

*Dr Maša Kulauzov, asistent
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

PRAVILA OBIČAJNOG PRAVA O DEOBAMA PORODIČNIH ZADRUGA JUŽNIH SLOVENA

Sažetak: *Autor u radu vrši istorijskopravnu analizu običajnopравnih normi koje se odnose na deobe porodičnih zadruga Južnih Slovena. Ukazano je na učestalost podela zadružnih domaćinstava u uslovima značajnih promena društveno – ekonomskih i privrednih prilika u XIX veku. Objašnjeni su najčešći uzroci deoba patrijarhalnih porodica, a potom i razmotren način podele zadružnih kuća.*

Ključne reči: *Običajno pravo, porodična zadruga, Južni Sloveni, deoba, porodična imovina, svojinskopравna ovlašćenja zadrugara, uzroci podela zadružnih domaćinstava.*

Deobe porodičnih zadruga su tokom XIX veka poprimile značajnije razmere u svim krajevima naseljenim Južnim Slovenima. Krupne promene svojinskih odnosa i privredni razvoj u XIX veku delovali su razorno na patrijarhalnu porodicu. Sankcionisanjem tekovina buržoaskih revolucija, u prvom redu proklamovanjem slobode ličnosti i sopstvenosti, stvorene su pretpostavke za brži razvoj privatne svojine, novčanog kapitala i tržišne privrede. Međutim, privatna inicijativa, robnonovčana proizvodnja i tržišna konkurencija nespojivi su sa kolektivnim karakterom zadružne svojine i neotuđivim porodičnim posedom. Zato su u novonastalim okolnostima porodične zadruge, u kojima sve što pojedinac stekne pripada kući, predstavljale istorijski anahronizam. Imovinska jednakost među ukućanima koju je zadružna kuća podrazumevala bila je moguća samo u uslovima naturalne privrede, kada ne postoji tržište na kojem bi bila procenjena novčana vrednost rada svakog pojedinog zadrugara. Zbog svega

navedenog, i pored viševekovne, tradicionalne sklonosti južnoslovenskih naroda ka životu u patrijarhalnim porodicama, podele zadružnih domaćinstava su u XIX veku uzele maha u svim južnoslovenskim zemljama.

Mišljenja smo da proučavanje običajnopравниh normi o deobama porodičnih zadruga zasluđuje posebnu pažnju ne samo zbog brojnosti zadružnih podela, već i zbog njihovog uticaja na veličinu i strukturu seoskih porodica. Zato je u radu dat celovit prikaz običajnopравниh odredaba o podelama zadružnih domaćinstava, a potom i izvršena njihova istorijsko-pravna analiza. Kao osnovni izvor prilikom pisanja ovog rada poslužili su nam zbornici običajnog prava koje je priredio znameniti pravnik Valtazar Bogišić.¹ Oni sadrže dragocene podatke o učestalosti podela patrijarhalnih porodica i o svim bitnim aspektima deobnog procesa, poput toka postupka razvrgnuća imovinske zajednice zadrugara i lica ovlašćenih da sprovedu deobu.

I

Porodična zadruga je u XIX veku u većini krajeva naseljenih Južnim Slovenima još uvek predstavljala dominantan oblik porodice. Samo su u Šabačkom i Gurgusovačkom (Knjaževačkom) okrugu u Srbiji i pojedinim delovima provincijalne Hrvatske i Bugarske inokosne kuće bile češće od zadružnih.² Međutim, u svim južnoslovenskim zemljama su zadružne deobe tokom XIX veka uzele maha. Izraženija sklonost ka životu u patrijarhalnim porodicama bila je prisutna samo u delovima Bugarske, Bosne i Nevesinjskom kraju u Hercegovini, mada su i u ovim oblastima podele zadružnih kuća poprimile značajnije razmere.

Najčešći razlozi zbog kojih su se zadrugari odlučivali na deobu su bili: nesloga među ženama i među braćom, loše upravljanje kućom, siromaštvo i prekobrojnost zadruga, lenjost zadrugara i njihova veća briga za privatnu imovinu – *osobinu* nego za zadružni imetak. Iako je deoba u narodu smatrana grehom i sramotom, nekad je bila ekonomski opravdana. Ovo se naročito odnosilo na krševite, planinske predele u Crnoj Gori gde je usled nedostatka obradive, plodne zemlje bio ugrožen opstanak brojnih a siromašnih porodica. Bogatije zadruge su se znatno ređe delile jer su

---

¹ Više o Bogišiću i njegovom proučavanju običajnog prava videti u radu M. Kulauzov, *Položaj žena u porodičnoj zadrugi prema običajnom pravu Južnih Slovena*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, XLII 1 – 2 (2008), str. 807 – 816.

² V. Bogišić, *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena – Građa u odgovorima iz različitih krajeva Slovenskoga Juga*, knjiga I, Zagreb 1874, str. 1 – 6. U daljem tekstu: *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*.

mogle da obezbede sredstva za izdržavanje svih ukućana. Tako je u imućnijim kućama bilo uobičajeno da oženjena braća i nakon očeve smrti nastave život na zajedničkom ognjištu.

U Vojnoj granici Austrijske monarhije je podela zadruga bila moguća samo uz dozvolu vojnih vlasti. Ovo je razumljivo ukoliko se ima u vidu da su porodične zadruge predstavljale ekonomsku podlogu za izdržavanje vojnika – graničara. Zato su, da ne bi bile ugrožene vojna i odbrambena funkcija pograničnih oblasti Austrijske carevine, propisani vrlo strogi uslovi koji su morali biti ispunjeni da bi se pristupilo razvrgnuću porodične zajednice. Tako je deoba bila moguća samo ukoliko bi svaka inokosna porodica koja nakon podele započne odvojen život mogla da obezbedi po jednog muškarca sposobnog za vršenje vojne službe.³ Kako ovaj uslov većina graničarskih kuća nije mogla da ispuni, u Granici su bile vrlo česte tajne podele, sprovedene bez znanja i saglasnosti nadležnih organa. Vojne vlasti su nastojale da propisivanjem strogih sankcija za nepoštovanje uslova pod kojima je deoba dozvoljena spreče nezakonite podele, ali bez uspeha. Porodične zadruge su kao obavezan oblik porodičnog života predstavljale prevelik teret za graničarsko stanovništvo da bi strah od kazni sprečio njihovo deljenje.⁴

Međutim, iako su deobe u svim južnoslovenskim zemljama uzele maha, one su često bile samo delimične. Naime, zadrugari bi podelili kuću i pokućstvo, a zemlja bi ostala nepodeljena. Bivši ukućani bi započeli odvojen život i vođenje zasebnih domaćinstava, ali bi zemlju i dalje obrađivali zajednički. Tako bi istovremeno bile sprečene porodične razmirice i nesloga, ali i usitnjavanje poseda koje je moglo prouzrokovati smanjenje njegove vrednosti. U selima Niškog okruga dešavalo se da zadrugari sprovedu potpunu deobu porodične zadruge koja je obuhvatala i porodične nepokretnosti, ali da ostave nepodeljeno ono imanje koje bi podelom znatno izgubilo na vrednosti. Takav posed srodnicima bi obrađivali naizmjenično, ili bi ga dali u zakup a zakupninu delili na jednake delove.

U delovima Srbije, Bosne i u Makarskoj u Dalmaciji su zabeleženi slučajevi da su podeljeni zadrugari često posle proteka određenog vremena ponovo obrazovali porodičnu zadrugu. Uglavnom je do toga dolazilo ako bi na taj način lakše isplatili dugove koji terete celu zadrugu, kuću,

---

³Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena, str. 319 – 325; V. Bogišić, *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji (Anketa iz 1873. g.)*, priredio Tomica Nikčević, Titograd 1984, str. 21 – 22 i 93. U daljem tekstu: *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*; F. Krauss, *Sitte und Brauch der Südslaven*, Wien 1885, pp. 108 – 113.

⁴Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena, str. 1 – 6.

ili ukoliko bi rođaci i susedi izmirili zavađene ukućane. Izuzev ovih uobičajenih situacija porast broja zadrugnih kuća primetan je i u vanrednim okolnostima. Kako je zadruga mogla daleko lakše da obezbedi svojim članovima ličnu i imovinsku sigurnost nego inokosna kuća, razdruženi zadrugari bi se često ponovo ujedinjavali kad nastupi nerodna godina ili izbije rat. U praksi se dešavalo i da se dva brata ujedine u užu zajednicu od pređašnje kućne zadruge i započnu zajednički život.⁵ Takvu zajednicu života i imanja obrazovala bi ponekad i nesrodna lica. Tako bi se u Hercegovini pređašnji zadrugar udružio sa inokosnim domaćinom pri čemu bi svako zadržao svoju imovinu, dok bi na imanje koje bi zajednički stekli polagali jednaka prava. Stečeno imanje bi se nalazilo u njihovoj zajedničkoj svojini i predstavljalo imovinski supstrat ovakve nesrodničke zajednice.⁶

Da bi se pristupilo deobi porodične zadruge, bilo je potrebno da se sa njom saglase svi odrasli zadrugari muškog pola. Ukoliko sporazum o podeli ne bi bio postignut, svaki punoletan član zadruge muškog pola koji bi želeo da započne odvojen život, mogao je istupiti iz zadrugne kuće izdvojivši pri tom svoj deo porodičnog imanja. Samo je u Bugarskoj i Vojnoj granici Austrijske monarhije pravo zadrugara da se odeli od svoje biološke porodice bilo vezano za ispunjenje nekih dodatnih uslova. Tako je u Bugarskoj član zadruge mogao da istupi iz porodične kuće jedino uz dozvolu svoga oca. Bez očeve saglasnosti, ukućanin je mogao samo da napusti zadrugno domaćinstvo i započne odvojen život, ali uz obavezu da obrađuje zajedničko porodično imanje. On je u imovinskom smislu i dalje bio vezan za zadrugu jer nije imao pravo da traži svoj deo u zadrugnom imetku. Tek nakon smrti oca zadrugar je mogao da zasnuje posebno domaćinstvo u pravom smislu reči, jer je tada bio ovlašćen da izdvoji svoj deo iz porodičnih nepokretnosti. U Vojnoj granici je istupanje iz porodične zadruge bilo moguće samo uz dozvolu vojnih vlasti. Kako je ovo ograničenje ustanovljeno u cilju efikasnijeg vršenja vojne službe, ukoliko u kući više nije bilo vojnih obveznika, nisu postojale ni prepreke da svaki pojedinac započne odvojen život.

S druge strane, i zadruga je imala pravo da iz svoje sredine isključi ukućana koji je nemaran, lenj, rasipan ili je počinilac nekog krivičnog dela. Ipak, ni tada nije mogla da ga liši njegovog udela u porodičnoj imovini, jer

---

⁵ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 325 – 327; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 96; M. Đ. Miličević, *Zadrugna kuća na selu, Godišnjica Nikole Čupića XVIII* (1898), str. 15.

⁶ *Dodatak arhimandrita Ničifora Dučića za Hercegovinu od 1898. godine*, objavljen kao prilog knjizi *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 124. U daljem tekstu: *Dodatak za Hercegovinu od 1898. godine*.

je pravo na udeo u porodičnim nepokretnostima osnovno imovinsko pravo svakog odraslog člana zadruga muškog pola. Dakle, zadrugari su imali pravo da odele ukućana koji svojim postupcima pričinjava štetu ili narušava ugled svoje zadružne kuće, ali ne i da mu uskrate njegov deo zadružnog imetka. Članovi zadruga su jedino imali mogućnost izbora, da mu predaju njegov deo u naturi, ili da mu ga isplate prema proceni veštaka u novcu, ukoliko su smatrali da je to za zadrugu povoljnije radi očuvanja celovitosti zadružnih nepokretnosti. Samo je u Makarskoj u Dalmaciji zabeležen slučaj da je otac isključio iz kuće sina koji je počinio neki zločin a da pri tom nije imao obavezu da mu preda njegov deo porodičnog imanja. Delinkvent je trajno isključen iz porodične zadruga bez mogućnosti da nakon očeve smrti potražuje svoj deo kućnog imetka.⁷

II

Kada bi došlo do potpune deobe porodične zadruga, nepokretnosti i stoka bi se delili po kolenima, odnosno na onoliko jednakih delova koliko u kući ima braće. Pri tom se nije pravila razlika između imovine nasleđene od predaka i one stečene u toku trajanja porodične zadruga. Sva braća su polagala jednaka prava na zajednički imetak bez obzira na pojedinačni doprinos njegovom sticanju. Bilo je uobičajeno da, ukoliko se dele mirnim putem i sporazumno, zadrugari ustupe nešto veći deo imovine svom bratu koji ima više dece. Na imovinu umrlog brata polagali su pravo njegovi sinovi prema načelu reprezentacije (predstavljanja). Ukoliko nije bio oženjen i umre bez zaveštanja, njegov deo u zadružnom imetku podelila bi njegova braća međusobno na jednake delove. U Crnoj Gori i Hercegovini bi domaćinu porodične zadruga povrh udela u zadružnim nepokretnostima prilikom podele pripao još i dobar konj, puška ili vinograd kao nagrada za mudro rukovođenje zadružnim domaćinstvom. Ako je u trenutku deobe otac živ, pripadala mu je polovina porodične imovine. Ipak, najčešće bi on uzeo jednak deo kao i sinovi i nastavio da živi u zajedničkom domaćinstvu sa najmlađim sinom. Sin sa kojim je otac bio u zajednici u trenutku svoje smrti nasleđivao je očevo imanje uz obavezu da snosi troškove sahrane.

Jedino se u Vojnoj granici porodično imanje nije delilo po kolenima, već na onoliko jednakih delova koliko se u kući nalazi muških glava. Ovakav princip podele ustanovljen je da bi se sprečilo preveliko usitnjavanje zadružnih nepokretnosti, jer su one činile ekonomsku podlogu za

---

⁷Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena, str. 327 – 331; Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji, str. 94 - 96;

izdržavanje vojnika – graničara. Zato bi svaki punoletan član zadruge muškog pola u ovom slučaju dobio jednak deo imanja bez obzira u kom je stepenu srodstva sa ostalim ukućanima. Kada se imovina deli po kolonima, sva braća polažu jednako pravo na porodične nepokretnosti bez obzira na činjenicu koliko odraslih sinova imaju. Zbog toga se moglo desiti da deo onog brata koji ima više sinova ne bude dovoljan za ishranu i vojnu opremu svih vojnih obveznika.

U svim južnoslovenskim zemljama su ukućani oba pola prilikom razvrtnuća imovinske zajednice žito i letinu delili ravnopravno među sobom. Kako se *osobina* nalazila u punoj privatnoj svojini sopstvenika, ona nije ni predstavljala predmet sporazuma o podeli, već je svaki član zadruge bez obzira na pol zadržavao svoju posebnu imovinu.⁸

Za sam čin deobe nisu bile vezane posebne formalnosti. Zadrugari su se uglavnom delili sami, a kad ne bi mogli da postignu dogovor, podelu bi izvršili tzv. „dobri ljudi“. To su bili stariji i razboriti ljudi koji su uživali ugled i poštovanje u svojoj sredini. Najčešće su birani iz redova sveštenika, učitelja, seoskih starešina i kmetova iz susednih sela. Smatralo se, naime, da će se obezbediti veća nepristrasnost u odlučivanju ukoliko lica koja dele zadrugare nisu stanovnici sela u kojem se nalazi imanje koje je predmet deobe. Svaki od učesnika u postupku deobe bi pozvao po jednog uglednog čoveka koji bi zastupao njegove interese prilikom podela. „Dobri ljudi“ bi podelili imanje na onoliko delova koliko ima braće, a potom bi se kockom određivalo šta će kome pripasti. Pri tom bi se vodilo računa da svi delovi budu približno jednake vrednosti. Ukoliko bi jedan zadrugar dobio bolju parcelu zemlje, bio je dužan da svojoj braći isplati novčani iznos za koji njegov deo premašuje vrednost delova ostalih srodnika. Kada bi među članovima zadruge nastao spor oko načina podela porodičnog imanja, bio bi pozivan jedan arbitar iz kruga poštenih i uglednih ljudi koji bi sproveo deobu i čija bi odluka bila obavezujuća za sve učesnike u postupku deobe. Lica koja su delila zadrugare nisu primala nikakvu novčanu nadoknadu za svoj rad, već su samo imala pravo da se hrane o trošku članova domaćinstva dok traje podela. Kako su u Crnoj Gori i Hercegovini i u XIX veku još uvek postojala bratstva i plemena kao relikti iz rodovsko – plemenskog uređenja, ukućane su delili bratstvenici. U svim južnoslovenskim zemljama zadrugari su se delili sudskim putem sa-

---

⁸ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 332 – 341; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 94 - 98; *Dodatak za Hercegovinu od 1898. godine*, str. 123 – 124; *Dodatak arhimandrita Nićifora Dučića za Bilećki srez u Hercegovini od 1898. godine*, objavljen kao prilog knjizi *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 126, u daljem tekstu: *Dodatak za Bilećki srez od 1898. godine*; M. Đ. Miličević, nav. delo, str. 16–17.

mo u slučaju ozbiljnog spora i duboko ukorenjene nesloge. Međutim, uglavnom su nastojali da izbegnu sudske deobe kao spore, komplikovane i skupe.

Kako su u Vojnoj granici kućne podele bile vezane za ispunjenje zakonskih uslova, uvek su imale zvaničan karakter. Ukoliko bi se delila kuća u kojoj ima vojnih obveznika, deobu bi sprovodile vojne vlasti poput satnjskih komisija, nakon što ustanove da su ispunjeni propisani uslovi za podealu. Ako bi se, pak, delila zadruga u kojoj nema vojnosposobnih muškaraca, deobu bi izvršili sami zadrugari u prisustvu opštinskog načelnika, pisara i jednog ili dva opštinska odbornika. Obzirom da su uslovi za deobu zadružnih domaćinstava čiji članovi još uvek imaju obavezu vršenja vojne službe bili izuzetno strogi, graničari su se često potajno delili jer je zadružni život predstavljao poseban teret za ovo stanovništvo.⁹

Budući da žena nije bila nosilac prava svojine na zadružnoj imovini, nije bila ni ovlašćena da inicira deobu porodične zadruge. Ukoliko do nje ipak dođe, u većini krajeva naseljenih Južnim Slovenima ženski članovi domaćinstva nisu dobijali nepokretnu imovinu. Ovakvo rešenje je predviđeno zato što su žene nastavljale da žive sa mužem, a ako nisu udate sa ocem, bratom ili drugim najbližim muškim krvnim srodnikom koji je bio dužan da ih izdržava. Kad se radilo o devojci, on je bio obavezan da joj obezbedi devojačku spremu i da je uda prema postojećim običajima. Samo su u bugarskom mestu Ljeskovcu i okolini grada Trnova u Bugarskoj žene prilikom deobe bez obzira na bračni status dobijale deo u nepokretnostima – voćnjacima i vinogradima. U ostalim krajevima ženski članovi zadružne kuće dobijali su deo u pokretnim stvarima, najčešće u stoci a ponekad i u novcu, dok su udate žene u svakom slučaju zadržavale i miraz.

Primetno je nepostojanje običaja koji bi regulisali svojinskopravna ovlašćenja udovice jer ona u podeljenoj zadruzi nema krvnih srodnika sa kojima bi nastavila da živi. Naravno, uvek je postojala mogućnost da je pozove u svoje domaćinstvo neko od tazbinskih srodnika sa kim je u naročito bliskim odnosima,¹⁰ ali se sigurno često dešavalo da ona izrazi želju da se vrati svojoj biološkoj porodici. Jedino je u Crnoj Gori i Hercegovini propisano da u tom slučaju udovica sa decom dobija deo svog pokojnog muža u zadružnoj imovini u punu privatnu svojinu. Ukoliko nema dece, udovica ima pravo plodouživanja na toj imovini do smrti ili ponov-

⁹ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 343 – 347; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 101 - 102; *Dodatak za Bilećski srez od 1898. godine*, str. 126; M. Đ. Miličević, *Pregled zadružnog stanja Srba seljaka*, *Glasnik društva srbske slovesnosti IX* (1857), str. 156 – 157; F. Krauss, *op. cit.* pp. 125 – 128.

¹⁰ *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slovena*, str. 337 – 339; *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 99.

ne udaje, nakon čega se imovina vraća muževljevoj braći. Samo je u pojedinim delovima Hercegovine postojala mogućnost da udovica i nakon ponovne udaje ili odvajanja od dece zadrži osminu imanja pokojnog muža dok se ostatak vraćao njegovoj porodici.¹¹

* *
*

Deobe porodičnih zadruga logična su i neizbežna posledica društvenog i privrednog razvitka u XIX veku. Zbog učestalosti zahteva za podelu patrijarhalnih porodica, postupak deobe je krajnje pojednostavljen, i, u svim krajevima osim Vojne granice, lišen svih proceduralnih formalnosti. Međutim, iako je sklonost ka zadružnim podelama bila izražena kod svih južnoslovenskih naroda, način života i međusobni odnosi članova sada već podeljenih porodica nisu se ni nakon razvrgnuća porodičnih zajednica u bitnoj meri menjali. Ne samo lični odnosi među ukućanima, već i njihova svojinskopravna ovlašćenja ostajala su u osnovi nepromenjena. Kako se porodična imovina u svim krajevima naseljenim Južnim Slovenima izuzev u Vojnoj granici Austrijske monarhije delila po kolenima, sva odrasla braća bila su zajednički titulari prava svojine na podeljenim porodičnim nepokretnostima. Ovakvi svojinskopравни odnosi više su odgovarali nepodeljenoj, zajedničkoj svojini na zadružnom imanju, nego punoj privatnoj svojini rimskog prava koja je podrazumevala da je pojedinac nosilac prava svojine na imovini. Zahvaljujući sličnim ličnim i imovinskim odnosima u podeljenoj porodici i porodičnoj zadruzi, proste porodice su vrlo često povećanjem broja članova spontano prerastale u složene. S druge strane, kako je u porodičnoj zadruzi bilo daleko lakše obezbediti ličnu i imovinsku sigurnost pojedinca nego u inokosnoj kući, neretko bi podeljeni ukućani u slučaju rata ili nerodnih godina ponovo obrazovali zadrugu. Čest je bio i slučaj da se pojedini bivši zadrugari udruže u užu zajednicu od pređašnje porodične zadruge. Dakle, iako su deobe proširenih porodica bile rasprostranjene, one ne samo da nisu rezultirale suštinskim promenama u životu podeljenih seljaka, već su često bile samo delimične ili pak privremene. Porodična zadruga je predstavljala dominantan oblik porodice kod svih južnoslovenskih naroda, i mada je društveni razvoj delovao razorno na ovu ustanovu, tradicionalna sklonost Južnih Slovena ka životu u proširenim porodičnim grupama doprinela je opstanku zadruga u seoskoj sredini kroz ceo XIX vek.

---

¹¹ *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, str. 99; *Dodatak za Hercegovinu od 1898. godine*, str. 123; B. S. Tomović, *Nasledno običajno pravo u Crnoj Gori*, Beograd 1926, str. 48.

*Maša Kulauzov, Ph.D., Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

Customary Law on Divisions of South Slavs' *zadrugas*

Abstract

So – called *zadruga* (extended family, common among South Slavs) was a dominant family structure in all South Slavic states in 19th century. In the Military Frontier of the Austrian Monarchy it was even a mandatory form of family life. However, major changes in ownership structure that occurred in 19th century had destructive impact on *zadruga*. Namely, nontransferable estate and collective character of *zadruga's* ownership were in sharp contrast to economy based on money and goods, and to private property, which was becoming increasingly common. Frequent divisions of *zadrugas* are pointed out, and the rules of customary law regarding divisions of extended families are presented and critically analysed in this paper.

Key words: Customary law, *zadruga*, South Slavs, divisions, family property, property rights of *zadruga's* members, reasons of divisions of *zadrugas*.